

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті на основі аналізу науково-психологічної літератури пропонується теоретичне обґрунтування використання інтерактивних методів навчання під час професійної підготовки майбутніх педагогів та визначення місця інтерактивних методів у процесі формування готовності майбутніх учителів до педагогічної практики.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, професійна підготовка.

On the basis of analysis of scientific and psychological literature is offered a theoretical justification for the use of interactive teaching methods in the training of future teachers and determining the location of interactive methods in the formation of future teachers for teaching practice.

Keywords: interactive forms and methods of learning, professional growth.

Найважливішими завданнями реформування освіти в Україні є підготовка освіченої, творчої особистості та формування її фізичного й психічного здоров'я. Вирішення цієї проблеми передбачає психолого-педагогічне обґрунтування змісту й методів навчально-виховного процесу. Сьогодні вищі навчальні заклади готові упроваджувати сучасні педагогічні технології, популярними серед яких є комп'ютерне й дистанційне навчання, навчання із застосуванням інтерактивних методик, навчання за технологією тренінгу.

Реформування вищої школи й ті вимоги, що ставляться до випускників університетів, академій, інститутів, повинні докорінно змінити навчальні методики вищої школи. Сьогодні намітився перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань – до вміння оперувати знаннями, від «одноразової» освіти – до безперервної, від поточної організації навчання – до індивідуальної. Нова парадигма освіти зумовила оновлення фахової освіти. Цей процес є особливо актуальним у зв'язку з кардинальними змінами в освіті, що відбуваються в країнах близького й дальнього зарубіжжя.

Упровадження інтерактивних методик у навчальний процес дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт. Студент стає активним учасником навчального процесу, який уміє самостійно критично мислити, генерувати власні ідеї й утілювати їх у життя. Саме це зумовлення й відображається у формулі «суб'єкт-суб'єктне навчання», яке і є суттю інтерактивного навчання.

Ми живемо в час, коли змінюється свідомість студента, коли він із пасивного спостерігача перетворюється в людину, яка починає усвідомлювати справжню ціну знань, прагне до співробітництва між студентом і викладачем. Але викладач, який звик використовувати традиційні, пояснювально-ілюстративні технології навчання, не завжди готовий до такого співробітництва, до правильно організованої колективної діяльності студентів, метою якої є не просто щось робити разом, а навчатись і досягати успіху у вирішенні спільногоЗавдання. Тому

ми вважаємо, що необхідна спеціальна система підготовки майбутніх педагогів до використання інтерактивних технологій у вищій школі.

Сьогодні молода людина має бути комунікабельною, толерантною, контактною в різних соціальних групах, вміти самостійно працювати над розвитком свого інтелекту та культурного рівня.

На нашу думку, це може бути забезпечено використанням інтерактивних технологій навчання у вищій школі.

Якщо акцентувати увагу на методах навчання у вищій школі, то їх визначають як «засоби взаємопов’язаної діяльності викладача і студента, спрямованої на вирішення завдань навчання, виховання і розвитку». Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [6].

Засоби навчання формують матеріальну та інформаційну складові навчального середовища, впливають на діяльність суб’єктів навчання та організацію дидактичного процесу, створюють умови для забезпечення можливості досягнення конкретних, заздалегідь сформульованих цілей навчання, які можуть характеризувати якість дидактичного процесу. Засобам навчання завжди притаманна різноманітність форм реалізації та методик їх використання. Інтерактивні методи, що застосовуються в навчально-виховному процесі вищої школи, є важливими засобами інтерактивних технологій навчання майбутніх фахівців.

Мета статті – окреслити психологічні особливості використання інтерактивних методів навчання в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Термін *to interact* у перекладі з англійської мови означає *взаємодіяти*; *впливати один на одного*, іменник *interaction* означає *взаємодія*, *вплив один на одного*, а прикметник *interactive* відповідно означає *взаємодіючий*; *який впливає один на одного*; *погоджений*. Термін сповна висвітлює основну суть методу інтерактивного навчання.

Основними ознаками інтерактивного навчання є міжособистісна, діалогічна взаємодія в системах «викладач – студент» і «студент – студент».

Аналіз науково-психологічної літератури свідчить, що теоретичні проблеми використання інтерактивних методів навчання знайшли відображення в роботах В.Гузєєва, О.Голубкової, Т.Добриніної, М.Кларина, Т.Чепель та інших. Особливості інтерактивних технологій висвітлено в наукових працях Н.Гніліченко, Д.Кавтарадзе, Д.Махотіної, Є.Коротаєвої, О.Пометун та ін. Актуальним проблемам і принципам використання інтерактивних технологій приділяють увагу вчені О.Біда, І.Маркова, Л.Пироженко, Н.Побірченко, О.Пометун та ін. Вони визначають, що інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так й однієї думки над іншою. Під час інтерактивного навчання студенти вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати виважені рішення. Сутність інтеракції в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх тих, хто навчається і навчає. Основний принцип інтеракції: постійна взаємодія студентів між собою, їх співпраця, спілкування, співробітництво. Викладач – лише орга-

нізатор і координатор інтерактивної взаємодії. Особлива увага приділяється організації процесу ефективної комунікації, у якій учасники процесу взаємодії більш мобільні, більш відкриті й активні. Основою інтеракції є принцип багатосторонньої взаємодії, яка характеризується відсутністю полярності й мінімальною сконцентрованістю на точці зору викладача [1].

В.Марігодов у своїх наукових дослідженнях розглядає інтерактивне навчання як навчання у формі діалогу, спрямоване на взаємодію членів навчально-го процесу задля взаєморозуміння, знаходження спільного вирішення поставлених навчальних завдань, сприяння розвитку особистісних якостей усіх членів навчальної групи. Воно передбачає такі форми роботи, як фронтальну та роботу в малих групах, які є надзвичайно ефективними [4].

О.Пометун визначає інтерактивне навчання як організацію навчального процесу, що базується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії між викладачем і тим, хто навчається, багатосторонній комунікації, підвищенні рівня знань тих, хто навчається, використанні самооцінки й зворотного зв'язку, а також й на постійній активності членів навчальної групи. Організація навчального процесу з використанням інтерактивних методів передбачає залучення всіх членів навчальної групи до спільної пізнавальної діяльності й не дає їм жодного шансу залишатися поза процесом взаємодоповнюваної навчальної співпраці [6].

На думку О.Сидорук, інтерактивне навчання – це така форма пізнавальної діяльності з конкретно визначеною метою, яка полягає у створенні сприятливих умов для навчання, які допоможуть студентам досягти успіхів у навчанні, а також розвивати свої інтелектуальні здібності й можливості [7].

Інтерактивні методи навчання не ставлять собі за мету просту трансформацію теоретичного матеріалу від викладача до студента, оскільки це відбувається під час традиційного навчання [3]. Інтерактивне навчання спрямоване на створення на занятті таких психологічно комфортних умов, які б забезпечили взаємодію всіх членів навчальної групи, щоб кожен студент брав активну участь у процесі сприйняття й засвоєння навчального матеріалу. Не того матеріалу, який уже проаналізував, відібрав й обробив сам викладач, а матеріалу, який студенти опрацювали самостійно, проаналізували, усвідомили, «відчули і прожили» [5]. Усьому підтвердженням є слова великого філософа Конфуція: «Те, що я чую, я забиваю; те, що я бачу, я пам'ятаю; те, що я роблю, я розумію».

Інтерактивні технології сприяють створенню комфортних психологічних умов для суб'єктів навчального процесу, різкому зниженню конфліктних ситуацій у процесі навчання, створенню позитивних передумов для підвищення загальнокультурної підготовки студентів, розвитку їх творчого потенціалу. Результатом навчання має стати не навченість (інформування), хоча це необхідна складова освіти, а становлення особистості – самобутньої, унікальної, творчої, яка має й реалізує власні цілі й цінності в житті [9].

І.Якіманська диференціює терміни «освіченість» і «навченість». Критерії навченості зазначені стандартом освіти, включені в плановані результати й відображаються балом. Однак ще не існує критеріїв освіченості, яка характеризується розвитком особистості й асоціюється з такими поняттями, як самостійність,

ініціативність, креативність, гнучкість мислення. Освіченість – це якість особистості, яка виявляється в прагненні до самовдосконалення (самопізнання, самовизначення, самореалізації). Вона супроводжує людину впродовж усього життя, характеризується здебільшого самоосвітою, джерела якої набагато ширші й багатіші, ніж цілеспрямоване навчання [9].

Інтерактивне навчання сприяє формуванню цінностей, навичок і вмінь студентів, допомагає створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером студентського колективу [8].

Для більш ґрунтовної характеристики відмінних рис традиційного навчання від інтерактивного було здійснено їх порівняльний аналіз, користуючись структурою процесу навчання І.Ф.Харламова, і представлено результати порівняння в табл. 1.

Таблиця 1

Компоненти	Традиційне навчання		Інтерактивне навчання
	1	2	3
Цільовий компонент	Передавання знань через виклад навчальної інформації без заличення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності		Розвиток студента як суб'єкта навчальної діяльності, створення умов для активного оволодіння знаннями та реалізації творчого потенціалу
Мотиваційний компонент	Переважання зовнішньої мотивації		Наявність глибокої внутрішньої мотивації та мотивації спільної діяльності
Змістовний компонент	Репродуктивне засвоєння матеріалу		Самостійний пошук та оволодіння знаннями
Операційно-діяльнісний компонент	Переважання методів усного викладання знань: лекції, бесіди, методу ілюстрації і демонстрації, репродуктивних методів		Інтерактивні методи «мікрофон», «мозковий штурм», «акваріум», дискусія, рольова гра та ін.
Контрольно-регулюючий компонент	Викладач контролює обсяг вивчення матеріалу, час і хід навчання. Зворотний зв'язок з учнями відсутній. Викладач є «джерелом» знань		Контроль викладача за обсягом матеріалу, що вивчається, ходом навчання є опосередкованим. Зворотний зв'язок з учнями є постійним. Викладач є організатором, консультантом та фасилітатором
Оцінно-результативний компонент	Є чіткі критерії для контролю знань педагогом. Але оцінка є формальним показником результату навчання, оскільки не враховує реального рівня розвитку. Відсутні можливості для тих, хто навчається, щодо розвитку самоконтролю та самооцінки		Оцінка викладача формується на основі врахування активності кожного студента, докладених ним зусиль, способу спілкування, вміння співпрацювати

З наведених у таблиці даних ми бачимо, що інтерактивне навчання сприяє активізації навчально-пізнавального процесу, формуванню глибокої внутрішньої мотивації, надає можливості для інтелектуального й творчого розвитку, вияву ініціативи, розвитку комунікативних умінь та особистісної рефлексії; розвитку толерантності, навичок спілкування й взаємодії в малій групі; заохочення до самостійної діяльності та творчості.

ченню до гнучкої зміни соціальних ролей залежно від ситуації. Тому використання такого виду навчання є невід'ємною частиною процесу професійної підготовки майбутніх педагогів.

Розглянемо такі методи, які найбільше використовують у процесі підготовки майбутніх педагогів і які, на нашу думку, допомагають найефективніше забезпечити позитивний психологічний супровід інтерактивного навчання для досягнення найвищих результатів навчання.

Перш за все, це метод «Криголам» (Icebreaker), який чудово підходить для початку заняття, оскільки його основне завдання – зняти напруженість у групі, що завжди виникає на початку спілкування, і створити психологічно сприятливу атмосферу в навчальній групі. Цей метод допомагає студентам відволіктися думками від попередніх занять, переключитися з відпочинку після перерви на робочий лад; нескладні за змістом завдання поступово налаштовують студентів на комунікативну діяльність. Більше того, такий метод допомагає студентам навчитись, як розпочинати розмову й підтримувати її на елементарному рівні.

Далі слід виокремити метод «Мозкового штурму» (Brainstorm), який спрямовує мисленнєву діяльність студентів на тему заняття, допомагає їм проаналізувати запропоновану тему з різних сторін, генеруючи ідеї, які для них є цікавими, актуальними й професійно орієнтованими, загострює увагу та підвищує рівень зацікавленості.

Неможливо переоцінити значення навчальних дискусій. Їхня мета – надати студентам можливість, працюючи в невеликих групах, прийняти рішення з навчальної проблеми самостійно, без допомоги викладача, який укаже правильне вирішення проблемного питання. Спільна взаємодія всіх членів групи, яка спрямована на досягнення поставленої мети, активізує розумові процеси студентів і допомагає трансформувати навчальний матеріал з теоретичного в практичний, тобто новий набутий досвід, що допомагає засвоїти цей матеріал якнайкраще.

Ще одним ефективним методом інтерактивного навчання є метод Case-study (пер. з англ. мови) – аналіз конкретних професійних ситуацій.

Використання цього методу передбачає перехід від методу накопичення знань до діяльнісного, практико-орієнтаційного підходу відносно реальної діяльності студента. Мета методу – навчити студентів аналізувати інформацію, виявляти ключові проблеми, вибирати альтернативні шляхи рішення, оцінювати їх, знаходити оптимальний варіант і формулювати програми дій. Під час розробки конкретних ситуацій особливо важливо те, що тут пов’язується індивідуальна робота з проблемною ситуацією та групове обговорення пропозицій, підготовлених кожним членом групи. Це дозволяє студентам розвивати навички групової роботи.

Підводячи підсумок аналізу методу case-study, необхідно відзначити його значущість для формування спеціальної, методичної та комунікативної компетенції у студентів через установлення наочних зв’язків, аналітичне й системне мислення, презентації результатів проведеного аналізу, засвоєння комунікативних навичок і навичок роботи в групі [2].

Ряд інтерактивних методів навчання отримав загальну назву «ділові ігри». Цей метод являє собою в комплексі рольову гру з різними інтересами її учасників і необхідністю прийняття рішення по закінченню або в ході гри. Ро-

льові ігри допомагають формувати в студентів такі якості, як комунікативні здібності, самостійність мислення тощо. Вони проходять у формі групового мисленнєвого пошуку, що потребує залучення в комунікацію всіх учасників гри. По суті, цей метод навчання є особливою формою комунікації. Завершується ділова гра підведенням підсумків, де основна увага приділяється аналізу отриманих результатів, найбільш значущих для практики. Проте завершальна фаза може бути розширеня до рефлексії всього ходу гри. Об'єктами такої рефлексії можуть стати: динаміка індивідуальних, групових траєкторій руху розумових процесів; динаміка утворення колективної думки.

Головною умовою інтерактивних методів навчання є ініціативність студентів у навчальному процесі, яку стимулює викладач у ролі консультанта.

Усі ці методи спрямовані на розвиток умінь і навичок коректно розпочинати й здійснювати спілкування, на розвиток комунікативної компетентності, формування й розвиток психологічної готовності здійснювати спілкування для виконання своїх професійних обов'язків, що є надзвичайно актуальним у процесі професійно орієнтованої підготовки майбутніх педагогів.

Висновки. Названі вище інтерактивні методи навчання дозволяють підвищити ефективність формування: 1) готовності майбутнього педагога до постійного професійного самовдосконалення; 2) професійно-пізнавального інтересу до педагогічної діяльності; 3) умінь студентів розв'язувати практичні професійні завдання; 4) соціокультурної компетентності майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом особливостей використання методу проектів і проблемних лекцій під час підготовки майбутніх педагогів.

1. Використання інтерактивних технологій навчання в професійній підготовці майбутніх учителів : монографія / [Н. Г. Баліцька, О. А. Біда, Г. П. Волошина та ін.] ; за ред. Н. С. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2003. – 138 с.
2. Данільчук Л. Використання «кейс-методу» в професійній діяльності викладача вищого навчального закладу / Л. Данільчук // Педагогіка і психологія профосвіти. – 2004. – № 5. – С. 66–72.
3. Інновації як фактор модернізації та підвищення якості вищої освіти / уклад. Н. В. Артикуца, О. М. Ключенок, Т. О. Лішук ; НаУКМА. – К. : Стилос, 2006. – 630 с.
4. Марігодов В. К. Освітня система як технологічний комплекс / В. К. Марігодов, А. А. Слободянюк, Г. О. Козлакова // Проблеми освіти. – 2000. – Вип. 22. – С. 51–56.
5. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.
6. Пометун О. І. Сучасний урок : Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.
7. Сидорук О. Ю. Використання інтерактивних технологій у підготовці вчителів іноземної мови в Німеччині / О. Ю. Сидорук // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 24. – С. 349–353.
8. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2009. – 360 с.
9. Якиманська И. С. Технология личностно-ориентированного образования / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 130 с.